

Analysis of the police management of riots in the country's prisons

Hossein Zulfiquari¹, Jaseb Nikfar², Masoud Morshidi³

Received: 19 - 01 - 2023

PP. 111-142

Accepted: 07 - 04 - 2023

Abstract

Background and objective: The riot in the prison is a rarely occurred experience. Despite the evident attempts to escape from prison in most prisons, it happens rarely due to the coordination and planning for mass escape in prison by disrupting the order of the prison and clashing with the officers. Due to the spread of the Covid-19 and its concerns, in March of this year (1399), a number of prisoners were sent on leave. Subsequently, other prisoners also requested to use leave under the pretext of being safe from the disease. However after the dissemination of the news of prisoners escape in some prisons of the country, including Saqez city and in some foreign countries, prison escape became a security phenomenon of prison riot, which was considered as one of the most important and sensitive policing and security missions of Faraja. The purpose of the current research was to identify the strengths and weaknesses of riot in the prisons of the country.

Method: The present research is applied in terms of purpose and it is analytical based on interview. The statistical population include employees and employees of prisons involved in riots caused by Covid 19.

Findings: In this research it was attempted to prepare an analytical pattern of riot by conducting interview with employees and employees of prisons while identifying the strengths, weaknesses and causes of riots. Also, based on the research findings some suggestions were offered in order to prevent riots.

Conclusion: Considering the occurrence of some recent movements in prisons by the enemies of the system in order to cause families and other people being dissatisfied from the existing situation, it became a proper platform to create insecurity; Therefore, all judicial and security agencies of the province and the country need to take appropriate measures in order to deal with this type of unrest and use modern facilities, equipment and training to deal with the main factors and the motivators in time.

Keywords: riot, police management, prison, challenges.

Reference: Zulfiquari, Hossein; Nikfar, Jaseb & Morshidi, Masoud. (2023). "Analysis of the police management of riots in the country's prisons". *Quarterly Journals of East of Tehran Province Police Science*, 10(37), pp. 111-142.

1- Associate Professor of the Department of Command and Management, Amin University of Police Sciences, Tehran, Iran

2- Associate Professor of the Department of Political Sciences, Yasouj University, Yasouj, Iran

3- Assistant Professor of Internal Affairs, Amin University of Police Sciences, Tehran, Iran, responsible author: massuodmorshedy@yahoo.com

مقاله: پژوهشی

تحلیل مدیریت انتظامی شورش در زندان‌های کشور

حسین ذوالفقاری^۱، جاسب نیک‌فر^۲، مسعود مرشدی^۳

پذیرش: ۱۴۰۲/۰۱/۱۸

از صفحه ۱۱۱ تا ۱۴۲

دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۲۹

چکیده

زمینه و هدف: تجربه شورش در زندان یکی از تجربیات نادر است. با وجود اینکه تلاش برای فرار از زندان معمولاً در اکثر زندان‌ها مشهود است؛ ولی با توجه به هماهنگی و برنامه‌ریزی برای فرار جمعی در زندان با به هم ریختن نظم زندان و درگیری با مأمورین به ندرت اتفاق می‌افتد. با توجه به شیوع بیماری کووید ۱۹ و نگرانی‌های ناشی از آن، در اسفندماه سال (۱۳۹۸) تعدادی از زندانیان به مرخصی اعزام شدند. متعاقب آن زندانیان دیگر نیز به تأسی از این موضوع و به بهانه در امان ماندن از بیماری خواهان استفاده از مرخصی بودند که پس از انتشار خبر فرار زندانیان در برخی از زندان‌های کشور از جمله شهرستان سقز و برخی از کشورهای خارجی، فرار از زندان به یک پدیده امنیتی شورش زندان تبدیل شد که به نظر یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین مأموریت‌های انتظامی و امنیتی فراجا به شمار می‌رفت. هدف از پژوهش حاضر شناسایی نقاط قوت و ضعف ایجاد شورش در زندان‌های کشور بود. **روش:** پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش تحلیلی مبتنی بر مصاحبه است. جامعه آماری کارکنان و کارکنان زندان‌های درگیر شورش حاصل از بیماری کووید ۱۹ هستند.

یافته‌ها: در این پژوهش تلاش شد که از طریق مصاحبه با کارکنان و کارکنان زندان‌ها ضمن شناسایی نقاط قوت و ضعف و چرایی شورش‌ها اقدام به تهیه الگوی تحلیلی شورش شود. همچنین بر اساس یافته‌های پژوهش در جهت جلوگیری از شورش‌ها، پیشنهادهایی ارائه شد.

نتیجه‌گیری: با توجه به وقوع برخی تحرکات اخیر در زندان‌ها در جهت ایجاد نارضایتی در سطح زندان‌ها، خانواده‌های آنان و سایر مردم از وضع موجود توسط دشمنان نظام، باعث شده بستری مناسب برای ایجاد ناامنی شود؛ بنابراین می‌تواند کلیه دستگاه‌های قضایی و امنیتی استان و کشور با اتخاذ تمهیدات مناسب در راستای مقابله با این نوع ناآرامی‌ها تدابیر لازم را مبذول داشته و با استفاده از امکانات، تجهیزات و آموزش‌های نوین، برخورد به‌موقع و آنی با عوامل اصلی و محرکین را داشته باشند.

کلیدواژه‌ها: شورش، مدیریت انتظامی، زندان، چالش‌ها.

استناددهی (APA): ذوالفقاری، حسین؛ نیک‌فر، جاسب و مرشدی، مسعود. (۱۴۰۲). «تحلیل مدیریت انتظامی شورش در زندان‌های کشور»، *پژوهشنامه جغرافیای انتظامی*، ۱۱۱(۴۱)، صص ۱۱۱-۱۴۲.

۱- دانشیار گروه فرماندهی و مدیریت انتظامی، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران.

۲- دانشیار گروه علوم سیاسی دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران.

۳- استادیار داخلی دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران، نویسنده مسئول، massuodmorshedy@yahoo.com.

مقدمه

زندان، به‌منزله یک‌نهاد، محل حبس متهمان یا محکومانی است که به‌طور موقت یا دائم در آن نگهداری می‌شوند و حکومت‌ها از قدیم‌الایام از آن برای حبس مخالفان خود استفاده می‌کردند («ماتیوس»^۱، ۱۳۸۱، ص ۲۹). در دوران پیشامدرن، قلعه‌ها به سبب استحکامی که داشتند، عمده‌ترین مکان‌ها برای حبس زندانیان سیاسی بودند. در قلاع مذکور اتاق‌های تاریکی بود که زندانیان را در آن حبس می‌کردند و زندانیان بر بنیادنگری کلان دوران سنت در مقام رعیت واجد حقوقی نبودند که در زندان نیز به آن‌ها رسیدگی شود (پورآرین و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۵۶). مدیریت زندان با توجه به مختصات محیط زندان و شرایط حاکم بر آن، در رده مدیریت‌های خاص و ویژه طبقه‌بندی می‌شوند («فوکو»^۲، ۱۳۸۷، ص ۴۳). محیط زندان می‌تواند به‌طور مستمر آستان حوادث و اتفاقات طبیعی و غیرطبیعی باشد. در مطالعه تاریخی مقوله زندان نوعاً با واژه‌هایی نظیر شورش، فرار، اعتصاب، خودزنی، دیگرزنی، آتش‌سوزی، گروگان‌گیری و ... برخورد دارد که بعضاً با تلفات و اتفاقات ناگواری همراه بوده است (گودرزی و مقدادی، ۱۳۸۳، ص ۳۲).

در مقابل مدیریت زندان‌ها در گذر زمان علمی‌تر و حرفه‌ای‌تر شده و با مناسبت اوضاع و احوال و شرایط حاکم بر زندان‌ها تدابیری از پیش تعیین‌شده را اندیشیده و عمدتاً آن‌ها را در قالب قوانین و مقررات مدون تنظیم و در اختیار کارکنان زندان‌ها قرار داده‌اند. شورش و ناآرامی در زندان‌ها از حساسیت بالایی برخوردار است (تدین، ۱۳۹۱، ص ۵۴). از طرفی به دلیل وجود زمینه‌هایی از جمله حضور مجرمان سابقه‌دار و محدودیت‌های مدیریتی حاکم بر زندان‌ها همواره امکان بروز اعتراض، درگیری و سایر اقدام‌های منافی نظم و امنیت درون زندان‌ها متصور و ممکن است و از طرف دیگر نتایج این نوع از ناآرامی‌ها می‌تواند سنگین و دارای تبعات امنیتی، اجتماعی، روانی و سیاسی مختلفی باشد؛ بنابراین تلاش همه مسئولان بر این محور استوار است که زندان‌ها به

روشی مدیریت شوند تا چنین رویدادهایی به وقوع نپیوندد یا احتمال وقوع کاهش یابد. علی‌رغم تلاشی که در زمینه پیشگیری از وقوع این ناآرامی‌ها انجام می‌شود، گاهی با فراهم شدن زمینه‌ها، اخباری از درگیری و شورش در برخی زندان‌ها به گوش می‌رسد. در آخرین روزهای سال (۱۳۹۸) و در آغاز سال جدید و در روزهایی که موضوع شیوع ویروس کرونا (کووید ۱۹) اذهان مسئولان و مردم را به خود مشغول کرده و التهاب زیادی را به جامعه تحمیل می‌کرد؛ خبر اغتشاش و شورش در برخی از زندان‌های کشور، فضای رسانه‌ها را تحت تأثیر خود قرار داد که مانند همیشه معاندین و مخالفان نظام جمهوری اسلامی ایران کوشیدند از آن بهره‌برداری سیاسی کرده و نهادهای امنیتی و انتظامی را آماج تهاجم و تهمت قرار دهند.

در حال حاضر پرداختن به موضوعات انتظامی و امنیتی ازجمله مدیریت انتظامی منسجم در راستای شورش سایر زندانی‌ها در اقصی نقاط کشور، پیشگیری، کنترل و وحدت فرماندهی یکپارچه بسیار حائز اهمیت بوده و عدم توجه به این مهم می‌تواند پیامدهای جبران‌ناپذیر انتظامی و امنیتی به همراه داشته باشد؛ بنابراین پژوهش حاضر با هدف شناسایی چالش‌های اجرایی و مدیریتی شورش در زندان‌ها انجام یافته است و در همین راستا، به‌منظور مدیریت دانش و بهره‌برداری تجربی از این رویداد مهم، مقرر شد مستندسازی و تجزیه‌وتحلیل آن در دستور کار پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی فراجا قرار گیرد که به همین منظور فرآیندی علمی در پیش گرفته شد که ضمن مستندسازی، الگوی تحلیلی این شورش‌ها نیز طراحی شود.

پیشینه و مبانی نظری

«کرمی» (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «طراحی الگوی انتظامی پیشگیری از شکل‌گیری اجتماعات غیرقانونی و کنترل آن» دریافت که برای پیشگیری از شکل‌گیری اجتماعات می‌توان الگویی در دو بعد اجتماعات غیرقانونی صنفی- کارگری و سیاسی- امنیتی مفهوم‌سازی کرد.

«علی‌اصغری» (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «بررسی علل و ابعاد امنیتی شدن ناآرامی‌های اجتماعی» به این نتیجه رسیده است که علل و عواملی مانند نوع بحران و ویژگی‌های آن، بازیگران مؤثر در بحران، میزان جدی بودن تهدیدات ناشی از بحران، بافت جغرافیایی محل وقوع بحران، تعدد و تنوع مسائل چالش‌برانگیز، متغیرهای ساختاری، روش‌های مدیریت بحران و سطح تلاطم محیط می‌تواند موجب امنیتی شدن بحران‌های اجتماعی شوند.

«عسگری و حسینی» (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «تبیین فرآیند و معرفی عوامل وقوع ناآرامی‌های اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران» که با روش کتابخانه‌ای انجام شد، منابع معتبر فارسی و انگلیسی را مورد مطالعه قرار دادند و اطلاعات لازم را استخراج و فرآیندی چهار مرحله‌ای برای تبیین روند ایجاد ناآرامی ارائه کردند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که ناآرامی‌های اجتماعی در کشور از توالی مراحل «اختلال»، «تکانه»، «بی‌تعادلی» و «جرقه» به وجود می‌آید و عواملی همچون «بیکاری، بی‌ثباتی اقتصادی و کاهش ارزش پول ملی، افزایش شکاف‌های طبقاتی، پایین بودن نرخ سرمایه‌اجتماعی، سیاست‌ها و طرح‌های دشمن و سرویس‌های اطلاعاتی آن‌ها در زمینه براندازی نظام، نفوذ و عملکرد نفوذی‌ها، کارکرد مخرب فضای مجازی، فساد اقتصادی و سیاسی-اداری، غفلت جامعه اطلاعاتی و ضعف برخی اجزاء فرهنگ امنیتی» در این فرآیند نقشی تعیین‌کننده داشته و خواهند داشت.

پژوهش حاضر از جنبه‌های مدیریت انتظامی و پرداختن به علل و عوامل وقوع پدیده شورش زندان با تحقیقات دیگران دارای وجه تمایزهایی است و به لحاظ روش‌شناسی ضمن مصاحبه با فرماندهان عملیات و صحنه با بررسی مستندات انتظامی نسبت به تحلیل و واکاوی موضوع از منظرهای متعدد مدیریتی، قانونی و تعاملات با سایر نهادهای امنیتی پرداخته است. با توجه به مطالب گفته‌شده در چارچوب نظری و تجربی، فرضیه‌های پژوهش به‌صورت زیر ارائه می‌شود:

«مرادی و افروز» (۱۳۹۲) در پژوهشی با بهره‌گیری از نظریه «رفتار جمعی اسملسر» به بررسی نقش عوام جمعیتی و اقتصادی در ایجاد رفتار جمعی

جوانان شهر بوشهر پرداخته‌اند. بر اساس یافته‌های پژوهش، بین سن افراد ($r = 0/11$) و میزان درآمد پاسخگویان ($0/10$) و بین محرومیت نسبی ($0/72$) و رفتار جمعی جوانان رابطه شدید و معناداری وجود دارد. نتایج حاصل نشان می‌دهد که بین محرومیت نسبی و رفتار جمعی جوانان رابطه شدید و معنی‌داری وجود دارد. نتایج حاصل از ضریب رگرسیون نشان می‌دهد که متغیرهای میزان محرومیت نسبی، وضعیت تأهل، جنسیت، وضعیت مسکن و وضعیت اشتغال به ترتیب میزان اهمیتی که در تبیین متغیر وابسته داشته‌اند، وارد معادله شده و در مجموع (47) درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین و توضیح کرده‌اند.

«بهمنار» (1387) پژوهشی با عنوان «بررسی کارکرد عوامل اجتماعی، اقتصادی و روانی در کنترل تجمعات اعتراض‌آمیز»، در دانشگاه علوم انتظامی انجام داده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بین نظرات برخی گروه‌ها در مورد میزان ضرورت نظارت و کنترل قاطع پیش از اغتشاش در تجمعات اعتراض‌آمیز تفاوت معناداری وجود دارد.

«علی بابائی، منوچهر» (1386) در پژوهشی با عنوان «سنجش و مقایسه میزان اثربخشی کنترل و نظارت نیروی انتظامی در مقابله با بحران‌های دانشجویی» که در دانشگاه علوم انتظامی به‌منظور سنجش میزان کنترل و مهار بحران‌های دانشجویی انجام‌یافته، نشان می‌دهد اغلب افسران فراجا بر این باورند که با کنترل و نظارت، بهتر می‌توان بحران‌های دانشجویی را مهار کرد.

«گودرزی» (1385) در پژوهشی با عنوان «متقاعدسازی در بحران و اغتشاشات» نشان داده‌اند، رابطه قوی بین اعتماد اجتماعی و کنترل اجتماعی با اغتشاشات وجود دارد. بر اساس نتایج پژوهش اگر بین مردم و مسئولین اعتماد وجود داشته باشد، نفوذ پیام و متقاعدسازی مسئولین در بین افراد جامعه بیشتر خواهد بود.

«گروب» (2000) در پژوهش‌های خود نشان می‌دهد که بین بی‌سازمانی اجتماعی و نارضایتی‌های اجتماعی و گرایش به اغتشاشات ارتباط معنی‌داری

وجود دارد. همچنین رابطه‌ای قوی بین جنبه‌های مختلف بی‌سازمانی اجتماعی و اغتشاشات شهری وجود دارد.

یافته‌های «کروم و همکارانش» (۲۰۰۳) نشان می‌دهد، ویژگی‌های ساختاری، نظیر بی‌ثباتی زیاد، بی‌هنجاری و بی‌سازمانی منجر به بالا رفتن نارضایتی اجتماعی و افزایش خشونت خواهد شد. در این پژوهش، استفاده از نظریه‌های اعتماداجتماعی و کنترل اجتماعی در تأثیرگذاری بر گرایش جوانان به اغتشاشات شهری بررسی شده است. اعتماد به‌عنوان مهم‌ترین شاخص سرمایه اجتماعی، جوهره روابط و مهم‌ترین انگیزه‌ای است که افراد را به داشتن ارتباطات دوسویه یا چند سویه تشویق می‌کند. انسان‌ها اعتماد می‌کنند تا ارتباط برقرار کنند، ارتباط برقرار می‌کنند تا این باور در ذهنشان ریشه کند که بدون همکاری، مشارکت، همفکری و اتحاد میان اعضای جامعه، کاری از پیش نخواهند رفت. همچنین بی‌اعتمادی باعث سلب مشارکت، تحلیل رفتن بافت هنجاری زندگی اجتماعی و نارضایتی از زندگی این عوامل همراه با شرایط نامساعد اقتصادی و اجتماعی دیگر دست‌به‌دست هم می‌دهند تا شرایط لازم را برای نارضایتی جمعی و اقدامات خشونت‌آمیز فراهم آورند. همچنین، مکانیزم‌های کنترل اجتماعی کارآمد، به‌صورت رسمی و غیررسمی همواره توانمندی خود را در کنترل نابهنجاری‌های اجتماعی و نیز رفتارهای اغتشاشی نشان داده است.

تعریف زندان: در آئین‌نامه‌های مربوط به سازمان زندان‌ها از زندان چنین تعریفی ارائه شده است: زندان محلی است که در آن محکومان قطعی با معرفی مقامات ذیصلاح قضایی و قانونی برای مدت معین یا به‌طور دائم به‌منظور اصلاح و تربیت و تحمل کیفر نگهداری می‌شوند.

تعریفی که از قانون در خصوص زندان ارائه شد، تعریفی بود که در لغت نیز زندان را بدین نام و مفهوم تعریف کرده‌اند. جای نگهداری بزهکاران و مطلق زندان منصرف به زندان کیفری است. اکنون زندان محل تربیت مجرمان شده است، زندانیان را اهل سجون نام نهاده‌اند که تقسیم‌بندی‌های مختلفی بر آن مترتب است که از آن موارد است زندان ثبت، زندان دادگستری، زندان سیاسی، زندان شرع که در ادامه به‌اختصار تعاریفی از آن را می‌بینید:

زندان ثبت: قسمتی از زندان مدنی که در اداره ثبت وجود داشت و تا سال (۱۳۴۳) بود و بعد منحل شد (ارسطا و اکبری، ۱۳۹۶، ص ۴۱).

زندان دادگستری: قسمتی از زندان مدنی است برای بدهکاران و متعهدان مدنی است؛ زندان سیاسی: زندان کسانی است که به خاطر جرائم سیاسی زندان شده‌اند. زندان شحنه: قسمتی از زندان حکام عرف بود که تحت ریاست والیان قرار داشت که والی خود نایب خلیفه در اداره امور اقلیم بود.

شورش: سازمان سیا در تعریفی، شورش را این‌گونه توصیف می‌کند: شورش اقدام نظامی-سیاسی مدت‌داری است که جهت‌گیری آن در راستای کنترل تمام یا بخشی از منابع یک کشور با استفاده از نیروی نظامی نامنظم و سازمان‌های سیاسی غیرقانونی است. به عقیده گروهی از اندیشمندان، شورش را می‌توان نوع حاد یک تنش اجتماعی تعریف کرد که از لحاظ گستره جغرافیایی، تعداد شرکت‌کنندگان، خشونت به کار گرفته‌شده و حجم مطالبات آن به مراتب از یک تنش اجتماعی بیشتر است («باتدورف»^۱، ۲۰۰۵، ص ۸۳). از سوی دیگر در شورش، همواره رودررویی میان بخشی از کالبد اجتماعی و قدرت حاکم یا دولت را مشاهده می‌کنیم؛ بنابراین شورش را باید به معنایی همواره سیاسی دانست؛ زیرا نفس شورش علیه یک قدرت حاکم یعنی زیر سؤال بردن آن قدرت در بخشی از حوزه مسئولیت‌هایش و این عمل در ادامه منطقی خود می‌تواند تا زیر سؤال بردن قدرت دولت در کل حوزه مسئولیت‌هایش پیش رفته و به نفی مشروعیت کل نظام و طرح شعار براندازی و یا همان انقلاب اجتماعی منجر شود (تقی‌پور، ۱۳۹۷، ص ۲۸۵). «تدرابرت-گر»^۲ که یکی از برجسته‌ترین صاحب‌نظران حوزه شورشگری است، این تعریف را از شورش ارائه می‌دهد: کلیه حملاتی که در درون مرزهای یک واحد سیاسی مستقل یا مستعمره به شکل جمعی و غیردولتی، متوجه افراد یا مایملک آن‌ها می‌شود، شورش نامیده می‌شود. از نظر «ویلیام لوکاس»^۳ شورش عبارت است از

1- Batdorf.
2- Ted Robert Ger.
3- Willian Lucas.

از جنبش سازمان‌یافته‌ای که هدفش سرنگونی حکومت ایجادشده با استفاده از عملیات خرابکاری و مناقشات نظامی است (عنان، ۱۳۸۴، ص ۱۳۷).

بعضی از صاحب‌نظران مانند «آندرو اسکات»^۱، در تعریف خود از شورش، بر بعد سیاسی تأکید کرده‌اند. او بر این باور است که شورش: تلاش یک گروه سازمان‌یافته است که «بری نیل» به اهداف سیاسی از جنگ طولانی، نامنظم و فن‌های سیاسی مربوطه استفاده می‌کند. یکی از محققان برجسته در حوزه مباحث شورشگری، «بارد انیل‌ها» است، او شورش را این‌گونه تعریف می‌کند: شورش مبارزه‌ای بین گروه‌های غیرحاکم و مقامات حاکم است که در آن، گروه نخست به‌گونه‌ای جدی منابع سیاسی مهارت‌های سازمانی، تبلیغات و با تظاهرات و ابزارهای خشونت را برای از بین بردن، دوباره شکل‌دهی و یا ایجاد پایه‌های مشروعیت یک یا چندین وجه از سیاست به کار می‌گیرند. برخی از اندیشمندان شورش را صندوق رأی فقرا می‌دانند. محافظه‌کاران شورش را چیزی بیش از جنایات فرصت‌طلبانه نمی‌دانند. در مقابل نظریه‌پردازانی که انجام‌شده با رویکرد لیبرال بر این اصل تأکید دارند که شورش بیش از هر چیز یک اصلاح سیاسی است. به‌طور کلی می‌توان اظهار داشت: شورش به‌مثابه حرکت معمولاً خشونت‌بار جمعی و سازمان‌یافته نیروهای مخالف و تجلی عینی نارضایتی سیاسی-اقتصادی است که هدف از آن، حداقل، اعمال فشار بر حکومت و حداکثر، سرنگونی حکومت موجود است. به‌عبارت‌دیگر، شورش به معنی طغیان عده‌ای از مردم علیه حکومت قانونی است که هنوز تبدیل به یک جنگ داخلی نشده است («تونی»^۲، ۲۰۱۱، ص ۸۶).

عوامل شکل‌گیری شورش‌ها: «اسملسر»^۳ مدعی است که جمع عوامل شش‌گانه زیر برای ایجاد شورش‌ها یا هر نوع جنبش اجتماعی دیگر ضروری است:

1- Andrew Scott.

2- Tony.

۳- نیل ژوزف اسملسر (Neil Joseph Smalser) (۱۹۳۰-۲۰۱۷)، محقق فعال جامعه‌شناسی در دانشگاه کالیفرنیا، برکلی بود. تحقیق‌های وی در زمینه رفتار جمعی، نظریه‌های جامعه‌شناسی، جامعه‌شناسی اقتصادی و دگرگونی اجتماعی بوده است. او در سن ۲۴ سالگی در کنار تالکوت پارسونز کتابی را با عنوان اقتصاد و جامعه تألیف کرد.

۱- «ساختار مناسب»^۱: زمینه ساختاری به آن شرایط کلی اجتماعی اطلاق می‌شود که مشوق یا مانع تشکیل انواع مختلف جنبش‌های اجتماعی است. برای مثال، به نظر «اسملسر» نظام اجتماعی سیاسی ایالات متحده به علت فقدان نسبی تنظیم دولتی در برخی قلمروهای اجتماعی، برخی راه‌های بسیج را در آن قلمروها باز می‌گذارد. بدین‌سان، به‌عنوان مثال، هیچ مذهب رسمی دولتی وجود ندارد و مردم آزادند که اگر بخواهند به هر یک از گروه‌های مذهبی بپیوندند. جنبش‌های مذهبی که بر پایه آرمان‌های دینی استوارند، به شرطی که قوانین جنایی یا مدنی را نقض نکنند، توسط مقامات سیاسی حاکم، تحمل می‌شوند (رئیس و همکاران، ۱۳۹۸، ص ۸۵).

۲- فشار ساختاری: فشار ساختاری به تنش‌ها یا در اصطلاح «کارل مارکس»^۲ تضادها اطلاق می‌شود که باعث ایجاد منافع متعارض در درون جامعه می‌شود. این‌گونه فشارها در شکل نگرانی درباره آینده، اضطراب‌ها، ابهامات و یا برخورد مستقیم هدف‌ها ابراز می‌شوند. منابع فشار ممکن است کلی و یا ویژه موقعیت‌های معینی باشند. بدین‌سان نابرابری‌های مداوم میان گروه‌های قومی موجب تنش‌های کلی می‌شود. این تنش‌ها ممکن است هنگامی که مثلاً، سیاهان شروع به نقل مکان به منطقه‌ای می‌کنند که همه ساکنان آن سفیدپوست هستند به شکل ستیزهای خاص درآمد (رئیس و همکاران، ۱۳۹۸، ص ۸۸).

۳- رشد و اشاعه عقاید تعمیم‌یافته: وجود اندیشه‌ها و عقاید مشترک بین مردم در مورد ارتباط بین متغیرهای خاص و همچنین اعتقاد عمومی به توانایی تغییر در وضعیت موجود و سیر به‌سوی وضعیت مطلوب سومین شرطی که «اسملسر» مطرح می‌کند، گسترش باورهای تعمیم‌یافته است.

1- Proper structure.

۲ - «کارل هاینریش مارکس» (Karl Heinrich Marx) زاده ۵ مه ۱۸۱۸ در شهر تری‌یرپروس و درگذشت ۱۴ مارس ۱۸۸۳ در لندن، متفکر انقلابی، فیلسوف، جامعه‌شناس، تاریخ‌دان، اقتصاددان آلمانی و از تأثیرگذارترین اندیشمندان تمام اعصار است. او به همراه «فردریش انگلس»، «مانیفست کمونیست» را که مشهورترین رساله تاریخ جنبش سوسیالیستی است منتشر کرده است. مارکس همچنین مؤلف «سرمایه» مهم‌ترین کتاب این جنبش است. این آثار به همراه سایر تألیفات او بنیان و جوهره اصلی تفکر مارکسیسم را تشکیل می‌دهد.

جنبش‌های اجتماعی صرفاً در پاسخ به اضطراب‌ها یا دشمنی‌هایی که به‌گونه‌ای مبهم احساس می‌شود، پدید نمی‌آیند. آن‌ها تحت تأثیر ایدئولوژی‌های معینی شکل می‌گیرند که نارضایتی‌ها را آشکار ساخته و راه‌های عملی رفع آن‌ها را نیز نشان می‌دهند. برای مثال، جنبش‌های انقلابی بر پایه این اندیشه استوارند که چرا بی‌عدالتی رخ می‌دهد و چگونه می‌توان آن را از طریق مبارزه سیاسی کاهش داد. عوامل شتاب‌دهنده حوادث رویدادهایی هستند که در واقع موجب می‌شود کسانی که در جنبش شرکت می‌کنند، مستقیماً وارد عمل شوند (ایمان، پورجم، ۱۳۸۳، ص ۸۹).

۴- «عوامل تسریع‌کننده»^۱: مثل برخورد نامناسب مأموران پلیس با شهروندان و یا سکنه حاشیه‌نشین.

۵- «بسیج گروهی برای حرکت و اقدام»^۲: به عقیده «اسلمسر» این چهار دسته عوامل بر روی هم ممکن است گاهی به آشوب‌های خیابانی یا درگیری‌های خشن منجر شوند، اما این‌گونه رویدادها به ظهور جنبش‌های اجتماعی نمی‌انجامد؛ مگر اینکه یک گروه هماهنگ که برای عمل بسیج شده است، وجود داشته باشد. برای اینکه جنبش اجتماعی وجود داشته باشد، رهبری و نوعی وسایل ارتباط منظم بین شرکت‌کنندگان، همراه با پشتوانه‌ای از منابع پولی و مادی ضروری است (مرادی، افروز، ۱۳۹۲، ص ۱۳۷).

۶- «مکانیزم کنترل اجتماعی»^۳: اگر نظام کنترل اجتماعی توانمندی کافی برای مقابل با شورش آغازشده را داشته باشد، شورش در همان مراحل آغازین خاتمه یافته و از گسترش آن جلوگیری به عمل می‌آید. در غیر این صورت و یا در صورتی که دولت یا دستگاه‌های ذی‌ربط به دلایلی متوسل به ابزاری نابجا و نادرست شوند، مثل اعطای امتیازاتی که موجب

تجری بیشتر شورشگران شود؛ شورش با سرعت، شدت و حدت بسیار زیاد گسترش خواهد یافت (نجف‌زاده، ۱۳۹۳، صص ۱۵۶-۱۵۸). با این نتیجه که چگونگی پیدایش و توسعه جنبش اجتماعی به شدت از عملکرد کنترل اجتماعی تأثیر می‌پذیرد. مقامات حاکم ممکن است با مداخله و تعدیل زمینه ساختاری و فشار که انگیزه ظهور جنبش را ایجاد کرده است به جنبش پاسخ دهند. برای مثال، ممکن است در وضعیت تنش قومی اقداماتی در جهت کاهش برخی از بدترین جنبه‌های نابرابری قومی که باعث بروز خشم و ستیزه شده به عمل آید. یک جنبه مهم دیگر کنترل اجتماعی، واکنش پلیس یا نیروهای مسلح است. آنچه مسلم است بیشتر این عوامل شورش‌هایی را ایجاد می‌کند که در درون یک اجتماع سیاسی علیه رژیم سیاسی آن صورت می‌گیرد.

جدول شماره (۱). عوامل شتاب‌دهنده و کند کننده شورش.

شتاب دهنده های شورش	
<p>کوتاه مدت:</p> <p>شتاب دهنده های غیر ساختاری مواردی نظیر:</p> <ul style="list-style-type: none"> - کودتا - بحرانیهای ناگهانی اقتصادی (گراتی، کمبود، تعدیل سریع و شدید نیروی کار و ...) - اتخاذ تصمیمی بر مبنای آمایش نامناسب سرزمینی - برگزاری غیر صحیح پدیده های قانونی نظیر انتخابات - قضا/ جریان سازی رسانه های داخلی/ خارجی - تحولات رخ داده در کشور همسایه (نظیر اعطای خودمختاری به گروههای قومی) - عدم وجود قوانین و مقررات سخت گیرانه در برخورد با آشوبگران 	<p>بلند مدت:</p> <p>شتاب دهنده های ساختاری مواردی مانند:</p> <ul style="list-style-type: none"> - بی عدالتی ساختاری در ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی - سرخوردگی و محرومیت اکثریت مردم - ساختار اقتصادی معیوب و عقیم - ضعفهای ساختاری دولت
کند کننده های شورش	
<p>کوتاه مدت:</p> <p>کند کننده های غیرساختاری مواردی مانند:</p> <ul style="list-style-type: none"> - اعطای برخی امتیازات موقتی به شورشیان - خیز اقتصادی - تحریم اقتصادی - تحریم تسلیحاتی شورشیان - مذاکره و چانه زنی با شورشیان 	<p>بلند مدت:</p> <p>کند کننده های ساختاری مواردی نظیر:</p> <ul style="list-style-type: none"> - رشد اقتصادی - ایجاد نهادهای دموکراتیک - ایجاد مکاتیبم هایی برای رفهرم اقتصادی، اجتماعی و سیاسی

خصوصیات و مشخصه‌های شورش‌ها

خصوصیات و مشخصه‌های شورش‌ها شامل طرفین مخاصمه، وجود خشونت، سطح شدت خشونت، قصد، جمعی بودن، دوره زمانی و مدت‌زمان شورش، سطح سازمان‌دهی، استفاده از نیروی پلیس برای کنترل اوضاع و در نهایت عدم استفاده از نیروهای امدادی بین‌المللی است. شرح مختصر آن‌ها در زیر آورده شده است:

۱- «طرفین مخاصمه»^۱: یکی از مشخصات عمده شورش‌ها و ناآرامی‌های داخلی این است که برخلاف منازعات بین‌المللی، رابطه بین متخاصمان اساساً رابطه بین دولت کشور مربوط و اتباع آن است؛ بنابراین، تعهدات دولت متخاصم طبق حقوق بشردوستانه در قبال طرف دیگر متخاصم، تعهداتی در قبال اتباع خود آن دولت است. درست همان‌طور که حقوق بشر تعهداتی را بر دولت در قبال اتباعش تحمیل می‌کند.

۲- وجود خشونت: یک راهپیمایی آرام و بدون خشونت، شورش داخلی نیست، بلکه زمانی که این راهپیمایی همراه با فعالیت‌هایی از قبیل آتش زدن فروشگاه‌ها و مراکز دولتی و حمله به نیروهای پلیس باشد، تبدیل به یک شورش داخلی می‌شود و اینکه دخالت نیروهای نظامی را برای اعاده نظم عمومی ضروری می‌کند. همچنین باید گفت که یک حالت فوق‌العاده عادی و آرام، شورش داخلی محسوب نمی‌شود («گلز»^۲، ۱۹۹۹، ص ۸۶).

۳- «سطح شدت»^۳: سطح شدت در این وضعیت‌ها از وضعیت‌های جنگ داخلی کمتر است؛ یعنی به آستانه موردنظر نمی‌رسد و معمولاً دولت سرکوبگر از نیروهای نظامی استفاده می‌کند تا نیروهای نظامی. واکنش آن‌ها باید متناسب با اعمال شورشیان باشد. مثلاً در شورش‌هایی که آشوبگران از سلاح گرم استفاده نمی‌کنند، ضرورتی ندارد که پلیس به

این سلاح‌ها متوسل شود، بلکه می‌تواند با اقداماتی از قبیل استفاده از گلوله پلاستیکی، ماشین‌های آب‌پاش یا استفاده از گاز اشک‌آور اقدام کند.

۴- قصد: شورش‌های داخلی همراه با اهداف سیاسی است که منظور از اهداف سیاسی مفهومی موسع آن است. مثلاً ممکن است که اهداف اقتصادی، اجتماعی، شغلی و غیره باشد، ولی در مفهوم کلی این اهداف سیاسی هستند. این ضابطه برای آن است که این شورش‌ها را از فعالیت‌های مجرمانه جدا بدانیم؛ اعمالی از قبیل قتل، راهزنی، سرقت. ولی گاه تمایز مقاصد سیاسی و مقاصد مجرمانه مشکل است. مثلاً ایجاد حریق عمدی. البته در شورش‌های داخلی و حتی در درگیری‌های مسلحانه، حقوق کیفری دولت‌ها قابل‌اعمال است. خیلی از دولت‌ها بی‌جهت اعمال سیاسی را مجرمانه تلقی می‌کنند و تحت شمول قوانین کیفری قرار می‌دهند.

۵- «جمعیتی بودن»^۱: اعمال انفرادی و پراکنده خشونت، جزء شورش‌های داخلی محسوب نمی‌شود. در این مورد تعداد جمعیت مفهومی است که بستگی به موقعیت‌های مختلف دارد. به عبارت دیگر این مفهوم، نسبی است.

۶- دوره زمانی و مدت‌زمان شورش: این درگیری‌ها غالباً موقت است؛ بنابراین باید این درگیری‌ها در طول زمان متعارفی صورت گیرند. قید این شرط چندان شایسته نیست؛ زیرا ممکن است در مراحل اولیه یک درگیری از قربانیان حمایتی صورت نگیرد. از آنجایی که معمولاً خشونت‌ها و شورش‌های داخلی با شدت کمتری روی می‌دهند، دولت حاکم در زمانی کوتاه قادر به آرام‌کردن تشنج و بازگرداندن نظم به جامعه است و چنانچه این خشونت‌ها مدت زیادی به طول انجامند، گویای آن است که درگیری از حد و اندازه یک شورش داخلی فراتر رفته و جنبه‌های یک

درگیری مسلحانه داخلی را یافته است. هرچند معیاری دقیق برای مشخص کردن معنای طولانی بودن زمان ذکر نشده و تشخیص طولانی یا کوتاه بودن مدت درگیری به قضاوت عرف نهاده شده است. به این ویژگی اهمیت زیادی داده شده است.

۷- «سطح سازمان‌دهی»^۱: سازمان‌دهی این وضعیت‌ها، از شورش‌های مسلحانه کمتر و درگیری‌ها در آن به صورت خودجوش است؛ یعنی باید متذکر شد که یک شورش و آشوب داخلی نباید تمام خصوصیات فوق را یکجا و با هم داشته باشد، بلکه اگر متضمن بعضی از این خصوصیات هم باشد، شورش داخلی محسوب می‌شود. همان‌طور که قبلاً گفته‌ایم تعریف این وضعیت‌ها باید مبتنی بر مفاهیم کلی باشد تا بتوان از قربانیان این وضعیت‌ها حمایت به عمل آورد.

۸- استفاده از نیروی پلیس برای کنترل اوضاع: معمولاً دولتی که با چنین خشونت و درگیری روبروست، با استفاده از پلیس و مأموران انتظامی خود اقدام به مهار و سرکوب این شورش‌ها می‌کند و نیازی به استفاده از ارتش و نیروهای نظامی خود نمی‌یابد که این موضوع حاکی از پایین بودن حدت و شدت درگیری‌ها است.

۹- عدم استفاده از نیروهای امدادی بین‌المللی: دیگر مشخصه شورش‌ها و ناآرامی‌های داخلی که از همان مفهوم حاکمیت دولت برمی‌خیزد، وابستگی کامل بشردوستانه برای حمایت از قربانیان به‌ویژه مداخله «کمیته بین‌المللی صلیب سرخ»^۲، به رضایت دولت است («بانک جهانی»^۳، ۲۰۱۸). درخواست کمک یا پذیرش نیروهای امدادی و کمک‌های بشردوستانه بین‌المللی، خود نشان از وخامت اوضاع یک دولت

1- Level of organization.

۲- کمیته بین‌المللی صلیب سرخ (International Committee of the Red Cross (ICRC)) انجمن و سازمان غیردولتی انسان دوستانه است که مقر اصلی آن در شهر ژنو سوئیس است. این سازمان در ابتدا فقط برای مراقبت از سربازان زخمی جنگ بود اما بعدها برای تسکین همه دردهای بشری گسترش یافت. تقریباً در همه کشورهای دنیا شعبه‌هایی از صلیب سرخ وجود دارد که در طول جنگ و صلح کار می‌کنند. این سازمان به مردم بی‌پناه بدون هیچ تبعیضی از لحاظ طبقه، رنگ، عقیده و ملیت خدمت می‌نماید.

3 - World Bank.

درگیر با شورشیان و تجاوز زیاد به قربانیان و مصدومان درگیری دارد؛ اما در شورش‌های داخلی که به آستانه درگیری مسلحانه نرسیده‌اند؛ دولت قادر خواهد بود با امکانات داخلی به حفاظت و درمان مجروحان و قربانیان احتمالی مبادرت ورزد.

هرچند در بسیاری از درگیری‌ها که حتی از شدت بالایی برخوردار است و امکانات داخلی برای حفاظت و درمان مصدومان کفایت نمی‌کرده است، دولت‌ها از پذیرش کمک‌های سازمان‌های امدادی بین‌المللی امتناع ورزیده‌اند که این اقدام در حقیقت از آنجا ناشی می‌شود که پذیرش چنین کمک‌هایی تأیید وجود درگیری مسلحانه و نتیجتاً لزوم رعایت قواعد بین‌المللی ناظر در چنین درگیری‌هایی است («لومباردی»^۱، ۲۰۱۵، ص ۹۳).

نظریه‌ها و ماهیت نافرمانی مدنی و اغتشاش

نظر بر آن است که ساختارها و نهادهای حکومت به مبانی فرهنگی وابسته هستند. اگر بیشتر افراد از روشی که نظام حکومتی‌شان به کار می‌گیرد، راضی باشند، آنگاه، آن روش احتمالاً در طول زمان پایدار می‌ماند، ولی اگر تعداد زیادی ناراضی و آماده کنش سیاسی باشند، آنگاه نظام ممکن است برای تغییر، زیر فشار قرار گیرد. نهادهای سیاسی دموکراتیک مبتنی بر فرهنگ دموکراتیک هستند و ترکیبی از فرهنگ‌ها و نهادهای دموکراتیک، به دموکراسی پایدار می‌انجامد (تقی‌پور، ۱۳۹۷، ص ۴۸).

به‌طور کلی نظریه‌ها و رهیافت‌های مختلف از منظر پارادایم‌های گوناگون در ارتباط با رفتارهای جمعی مانند اغتشاش و نافرمانی مدنی را می‌توان با تسامح به چند دسته تقسیم کرد:

نظریه‌های پوزیتیویستی: با تأکید بر ثبات و حفظ وضع موجود، تلاش دارند تا بیش از هر چیز با اتخاذ نظریه‌های مختلف به تحکیم، کنترل و مدیریت رفتارهای جمعی بپردازند. ماهیت تصلبی این نظریه‌ها باعث می‌شود کنشگران رفتارهای جمعی خود را در برابر ماهیت سفت‌وسخت آن‌ها تعریف کنند.

نظریه‌های انتقادی: این نظریه‌ها با ایده‌رهای بخشی نقش بسیاری در شکل‌دهی تحولات رفتارهای جمعی در قرن بیستم داشته‌اند. آن‌ها با تأکید بر صدای حاشیه‌ها و «دیگری» تلاش دارند تا با نگاه ترکیبی به‌عین و ذهن به درک و فهم منسجمی از رفتار جمعی برسند. نظریه‌های انتقادی در دفاع از کنش‌های جمعی به انتقاد سیاست‌های اقتدارگرای حکومت‌های توتالی‌تر و استبدادی می‌پردازند.

نظریه‌های تفسیری و هرمنوتیک: این نظریه‌ها با تأکید بسیار بر ابعاد ذهنی و ارزشی کنشگران نقش بسیاری در تحولات تحول‌خواهی مدرن داشته‌باشند. جنبش‌های جدید اجتماعی با تأسی به این نظریه‌ها تلاش دارند تا ماهیت ساختاری سامانه‌های سیاسی را به چالش بکشند.

نظریه‌های مختلف از منظرهای گوناگون نافرمانی مدنی و اغتشاش را بررسی و تحلیل کرده‌اند. به‌طور کلی، نافرمانی مدنی نوعی کنش جمعی توسط گروه اجتماعی در جهت اهداف مختلف است. هرگونه اغتشاش و نافرمانی مدنی در دههٔ اخیر دارای ابعاد و مشخصه‌هایی است که مهم‌ترین آن‌ها را در شکل زیر مشاهده می‌کنید:

شکل شماره (۱). ابعاد نافرمانی مدنی و اغتشاش؛ یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰.

مدل مفهومی

نظریه‌های مرتبط با نافرمانی مدنی و اغتشاش دو رویکرد کلی را در این زمینه برگزیده‌اند. نخست آنکه، نافرمانی مدنی را نشانه‌ای از ضعف و عدم مشروعیت سیستم دانسته و علل شکل‌گیری آن را در زمینه‌ها و بسترهای اجتماعی مانند فقر، نابرابری، فاصله طبقاتی و غیره می‌دانند. دوم، برخی نظریه‌ها از منظر تلفیقی (جامعه‌شناختی-امنیتی) اعتقاد دارند که در دهه‌های اخیر نافرمانی مدنی شیوه‌ای برای جنگ و عملیات روانی کنشگران علیه هم محسوب می‌شود و باوجود برخی آسیب‌ها در سامانه‌های حکومتی، عامل بیرونی نقش تعیین‌کننده‌ای در «امنیتی کردن» اغتشاش و «برساختن» آن دارد.

همان‌طور که در بیان مسئله تشریح شد، ریشه‌ها و عوامل مختلفی در شکل‌گیری نافرمانی مدنی نقش دارند؛ بنابراین هر یک از علوم از منظر مفروضات خود به بررسی ریشه‌ها و زمینه‌های آن می‌پردازند. مثلاً علم روانشناسی از منظر نظریه‌های خشونت و محرومیت، علم جغرافیا از منظر مدیریت و کنترل اجتماعی و روابط بین‌الملل از منظر نظریه‌های امنیت محور. علم سیاست و جامعه‌شناسی سیاسی بیش از سایر علوم به بررسی ریشه‌ها و زمینه‌های نافرمانی مدنی پرداختند و نظریه‌های مختلف در سطوح تحلیلی گوناگون در این ارتباط مطرح شده است، مانند نظریه کنش جمعی، نظریه اسملسر، نظریه‌های امنیت‌گرا (با تأکید بر امنیت ملی)، نظریه سرمایه‌اجتماعی، نظریه سرایت اجتماعی، نظریه فردیت‌زدایی، نظریه تأثیر جماعت و غیره.

روش

این پژوهش از نظر هدف توسعه‌ای-کاربردی، از حیث ماهیت توصیفی-تحلیلی و از نظر روش کیفی است. پژوهش حاضر در قلمرو زمانی سال‌های (۱۳۹۸) تا (۱۳۹۹) در جغرافیای هشت زندان کشور به شرح جدول شماره (۲) مورد مطالعه قرار گرفته است و ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش به صورت کتابخانه‌ای و میدانی از طریق مصاحبه با عوامل زندان در زندان‌هایی که به علت شیوع کرونا شورش صورت گرفته بود (جدول شماره ۲). برای جمع‌آوری

داده‌ها، از مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند استفاده شد. این نوع مصاحبه به دلیل انعطاف‌پذیری و عمیق بودن، مناسب پژوهش‌های کیفی است.

جامعه آماری این پژوهش، شامل کلیه عوامل انتظامی و اطلاعاتی مستقر در زندان‌های هشت‌گانه در معرض شورش به‌صورت تمام شمار بوده است که از بین آن‌ها، به‌صورت نمونه‌گیری هدفمند، (۳۵) نفر به‌عنوان حجم‌نمونه و به‌صورت تصادفی ساده تعیین و در پژوهش شرکت می‌کنند. روش نمونه‌گیری به شیوه غیرتصادفی هدفمند و قضاوتی (با روش گلوله برفی) انتخاب می‌شود که روشی غیراحتمالی است.

پرسش‌های کلی و معدودی به‌عنوان راهنمای مصاحبه طراحی شد که پاسخ‌های باز و تفسیرگرایانه داشت و پاسخ‌نموها روند آن را هدایت می‌کرد.

جدول شماره (۲). زندان‌های بررسی‌شده.

مؤلفه‌ها	استان / شهرستان	تاریخ	تعداد زندانی ندامتگاه‌ها	تعداد فوتی / جرحی	تعداد متواری	تعداد صدمات وارده به کارکنان فراجا	نیروهای انتظامی معین
زندان مرکزی خرم‌آباد (پارسیلون)	لرستان	۹۹/۱/۲۹	-	۱ فوتی	-	-	-
زندان مرکزی الیگودرز	لرستان	۹۹/۱/۱	-	۱ فوتی ۱ نفر جرحی	-	-	-
زندان مرکزی تبریز	آشرفی	۹۹/۱/۷	۱۳۰۰	۴ نفر جرحی	-	۱ نفر جرحی	-
زندان سفز	کردستان	۹۹/۱/۸	۲۸۱	-	۹ نفر از ۷۴	-	-
زندان مرکزی الوند همدان	همدان	۹۹/۱/۹	-	۲ نفر فوتی ۲ نفر جرحی	-	-	یگان ویژه فراجا یگان ویژه کرمانشاه
زندان مرکزی عادل‌آباد شیراز	فارس	۹۹/۱/۱۰	۳۲۸۴	-	-	-	یگان ویژه فراجا
زندان خوزستان	خوزستان	۹۹/۱/۱۱	۲۵۰۰	حدود ۸ نفر	-	-	یگان ویژه

مؤلفه‌ها	استان / شهرستان	تاریخ	تعداد زندانی ندامتگاه‌ها	تعداد فوتی / جرحی	تعداد صدمات وارده به کارکنان فراجا	نیروهای انتظامی معین
(سپیدار)	خوزستان	۹۹/۱/۱۲	۲۵۰۰	حدود ۷ نفر فوتی	-	فراجا
۸- زندان مرکزی اهواز (شیبان)					-	-

منبع. یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰.

یافته‌های پژوهش

با توجه به شرایط کشور در خصوص شیوع بیماری کرونا و حوادث پیرامون اغتشاشات و شورش در زندان‌ها در سراسر کشور و احتمال سوءاستفاده گروهک‌های معاند سلفی و تکفیری و ضدانقلاب از وضعیت موجود، به همین منظور برای مقابله با هرگونه ناآرامی و اغتشاش در جامعه می‌بایست با هماهنگی‌های لازم با عوامل ذی‌ربط بستری را مهیا کرد تا با خاطیان و مخلان نظم و امنیت برخورد قاطع و توانمندی صورت پذیرد تا ضمن درس عبرت شدن برای دیگران، مستوجب احساس امنیت و آرامش در بین سایر آحاد جامعه شود. این امر باعث می‌شود تا دیگر افراد فرصت‌طلب همچون گروهک‌های تجزیه‌طلب، تکفیری، منافقین، سلطنت‌طلبان و کشورهای معاند حامی آنان در رسیدن به اهداف شوم خود و ایجاد ناامنی در کشور مأیوس و ناامید شوند. با توجه به وقوع برخی تحرکات اخیر در زندان‌ها در جهت ایجاد نارضایتی در سطح زندان‌ها و خانواده‌های آنان و سایر مردم از وضع موجود توسط دشمنان نظام، باعث شده بستری مناسب برای ایجاد ناامنی شود؛ بنابراین می‌طلبد کلیه دستگاه‌های قضایی و امنیتی استان و کشور با اتخاذ تمهیدات مناسب در راستای مقابله با این نوع ناآرامی‌ها تدابیر لازم را مبذول داشته و با استفاده از امکانات، تجهیزات و آموزش‌های نوین، برخورد به‌موقع و آنی با عوامل اصلی و محرکان را داشته باشند.

با توجه به حساسیت این‌گونه اماکن در بروز اغتشاشات و خرابکاری‌ها و سوابق قبلی آشوب و اغتشاش زندان‌ها که منجر به فرار زندانیان شده، در زمان آرامش و قبل از انجام مأموریت و رسیدن به چنین مرحله‌ای اگر بازدیدهایی از محیط زندان‌ها توسط کارکنان مجرب عوامل انتظامی شهرستان انجام پذیرد و

کسب تجربه و آشنایی اولیه با محیط داخلی، بیرون، بندها و زندان داشته باشند، در نحوه عملکرد بسیار مطلوب‌تر عمل کرده و دستورات را به نحوه احسن درک می‌کنند. از طرفی با توجه به وجود مخبرین و عناصر کسب خبر در بین زندانیان باید پیش‌بینی‌های لازم انجام شود تا این‌گونه شاهد فرار زندانیان همچون زندان سقز نبود. در بحث تجهیزات نیز امروزه با توجه به پیشرفت علم و فناوری در عرصه جهان، استفاده از سامانه‌های نظارتی و ارتباطی و تصویری از زندانیان در سراسر دنیا، نیاز است که زندان‌های ایران نیز از این تجهیزات استفاده کرده تا بتواند زندان‌ها و زندانیان را به نحوه احسن کنترل و مدیریت کنند.

چون با کوچک‌ترین اشتباهی موجبات فرار شاید چندین نفر از زندانیان فراهم خواهد شد و مستحکم کردن هرچه بیشتر دیوارها، درها، بندها و پنجره به‌منظور عدم جلوگیری از فرار زندانیان از زندان‌ها که حضور این افراد در جامعه موجب برهم زدن نظم و امنیت است، مؤثر خواهد بود. مأموریت کنترل اغتشاش در زندان‌های هفت‌گانه حادث‌شده به‌صورت خیلی محرمانه انجام گرفت و در شورای تأمین به دستگاه‌های مرتبط بر اساس شرح وظایف مأموریت‌های مرتبط ابلاغ شد و به نحو مطلوب به مرحله اجرا درآمد. در خصوص کنترل خانواده‌های زندانیان توسط پلیس‌های تخصصی فراجا خصوصاً یگان ویژه، پاوا و پلیس فتا اقدامات مؤثر و مفیدی به عمل آمد و در نهایت اقدامات مناسب و به‌موقع و حضور در صحنه فرماندهی انتظامی استان موجب شد که هیچ‌کدام از زندانیان (به‌جز زندان سقز) موفق به فرار از زندان نشوند، هرچند خسارات مادی چشم‌گیری در اماکن داخل زندان در پی داشته است. با عنایت به بررسی‌ها کارشناسی و مطالعه محتوای یکایک گزارش‌های رسمی واصله از استان‌های درگیر موضوع، به نظر رسید که از بدو اطلاع و وصول خبر ناآرامی به مرفوک استان و شهرستان‌های درگیر، سریعاً اقدامات اولیه در راستای تشکیل شورای تأمین در سطح استان و شهرستان‌های تابعه از سوی مسئولان انتظامی درخواست شده و در برخی از استان‌ها در همان ساعات اولیه اعضای شورای تأمین در جلسه حضور یافته و در برخی استان‌ها نیز با اندکی

تأخیر این امر صورت گرفته است. در مجموع کلیه یگان‌های درون‌سازمانی انتظامی استان و بعضاً نیروهای کمکی یگان‌ویژه اعزامی از استان‌های هم‌جوار در این مأموریت حضور فعال و پررنگی داشته و بر اساس وظایف ابلاغی با وحدت فرماندهی استان، ایفای نقش کرده‌اند و همچنین نهادهای برون‌سازمانی از جمله حضور مستمر و پررنگ مقامات قضایی استان و دادستانی، نیروهای اطلاعات سپاه و بسیج و اطلاعات استان (واجب) و نیروهای امدادی نقش مؤثر و پویایی داشته و همکاری مناسبی با عوامل انتظامی داشته‌اند اما در برخی استان‌ها ناهماهنگی‌هایی نیز در ورود به زندان و شیوه برخورد با شورشیان و... مشهود بوده است. در خصوص امکانات و تجهیزات استفاده‌شده می‌توان به تجهیزات خودرویی، ابزار و البسه ضد شورش پلیس یگان‌ویژه و سایر پلیس‌ها تخصصی از جمله کلانتری و پیشگیری استان و... اشاره کرد و از انواع سلاح‌ها و مهمات ضد شورش از جمله تفنگ ساچمه‌زن و... نام برد و از طرفی تلفات و صدمات جسمی اندکی به عوامل انتظامی وارد شده و خسارت مادی در برخی استان به اماکن و تجهیزات و استحکامات زندان‌ها، برآورد بالایی در پی داشته است. در ادامه دلایل، زمینه‌ها، اهداف و انگیزه شورش ارائه شده است.

الگوی تحلیلی شورش در زندان‌ها

احساس تبعیض	غریب و جرح و تازانین	پلیس قتا	ضعف تعامل و هماهنگی
سوء مدیریت	سرفقت دارو و ...	پلیس اطلاعات امنیت	ضعف مدیریت بهارن در زمان
اعتراک‌های بی‌روشن	تصرف اماکن زندان	نابین امداد	ضعف تاهین و حفاظت ارتکی
سختگیری‌ها	آتش سوزی	یگان ویژه	ضعف آموزش زندانباران
گرس از کرونا	تغریب اماکن و تجهیزات	پلیس پیشگیری	نابین مهندسی و فیزیکی
دلایل و زمینه‌ها	انعدامات زندانبان	پتان های کنترل کننده	تفاهت ضعف
الگو (مدل) تحلیلی شورش در تعدادی از زندان‌های ایران (مسنده ۱۸ و فروردین ۹۱)			
هدف و انگیزه شورش	نتایج اقدام زندانبان	نیه‌های حمایت کننده	تفاهت قوت
فیران	قراران ۹ نفر	شورای تاهین	سوزت عمل ناچا
رفع محبوسیت‌ها	کشته حدود ۱۶ زندانی	مقامات قضایی	فرماندهی در صحنه
مرخصی موالت	خسارات مادی و معنوی	سینه و بسیج	روحیه و انگیزه
دفع خطر کرونا	مجرور ۷ نفر زندانی	آتش نشانی و اورژانس	مشارکت و همکاری
فرست طلبی	جراحات ۱ نفر معلوم	مقامات و کارکنان زندان	تشکیل به منبع شورای تاهین

شکل شماره (۱). الگوی تحلیلی شورش در زندان‌ها؛ منبع. یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰.

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به شرایط کشور در خصوص شیوع بیماری کرونا و حوادث پیرامون اغتشاشات و شورش در زندان‌ها در سراسر کشور و احتمال سوءاستفاده گروهک‌های معاند سلفی و تکفیری و ضدانقلاب از وضعیت موجود، به همین منظور برای مقابله با هرگونه ناآرامی و اغتشاش در جامعه می‌بایست با هماهنگی‌های لازم با عوامل ذی‌ربط بستری را مهیا کرد تا با خاطیان و مخلان نظم و امنیت برخورد قاطع و توانمندی صورت، تا ضمن درس عبرت شدن برای دیگران مستوجب احساس امنیت و آرامش در بین سایر آحاد جامعه شود. این امر باعث می‌شود تا دیگر افراد فرصت‌طلب همچون گروهک‌های تجزیه‌طلب، تکفیری، منافقین، سلطنت‌طلبان و کشورهای معاند حامی آنان در رسیدن به اهداف شوم خود و ایجاد ناامنی در کشور مایوس و ناامید شوند. با توجه به وقوع برخی تحرکات اخیر در زندان‌ها در جهت ایجاد نارضایتی در سطح زندان‌ها و خانواده‌های آنان و سایر مردم از وضع موجود توسط دشمنان نظام، باعث شده بستری مناسب برای ایجاد ناامنی شود؛ بنابراین می‌طلبد کلیه دستگاه‌های قضایی و امنیتی استان و کشور با اتخاذ تمهیدات مناسب در راستای مقابله با این نوع ناآرامی‌ها تدابیر لازم را مبذول داشته و با استفاده از امکانات، تجهیزات و آموزش‌های نوین، برخورد به‌موقع و آنی با عوامل اصلی و محرکان را داشته باشند.

با توجه به حساسیت این‌گونه اماکن در بروز اغتشاشات و خرابکاری‌ها و سوابق قبلی آشوب و اغتشاش زندان‌ها که منجر به فرار زندانیان شده در زمان آرامش و قبل از انجام مأموریت و رسیدن به چنین مرحله‌ای اگر بازدیدهایی از محیط زندان‌ها توسط کارکنان مجرب عوامل انتظامی شهرستان انجام پذیرد و کسب تجربه و آشنایی اولیه با محیط داخلی، بیرون، بندها و زندان داشته باشند. در نحوه عملکرد بسیار مطلوب‌تر عمل کرده و دستورات را به نحوه احسن درک می‌کنند. از طرفی با توجه به وجود مخبرین و عناصر کسب خبر در بین زندانیان باید پیش‌بینی‌های لازمه انجام شود تا این‌گونه فرار زندانیان همچون زندان سقز حادث نمی‌شود. در بحث تجهیزات نیز امروزه با توجه به

پیشرفت علم و فناوری در عرصه جهان استفاده از سامانه‌های نظارتی و ارتباطی و تصویری از زندانیان در سراسر دنیا، نیاز است که زندان‌های ایران نیز از این تجهیزات استفاده کرده تا بتواند زندان‌ها و زندانیان را به نحوه احسن کنترل و مدیریت کنند. چون با کوچک‌ترین اشتباهی موجبات فرار شاید چندین نفر از زندانیان فراهم خواهد شد و مستحکم کردن هرچه بیشتر دیوارها، درها، بندها و پنجره به منظور عدم جلوگیری از فرار زندانیان از زندان‌ها که حضور این افراد در جامعه موجب برهم زدن نظم و امنیت است. مأموریت کنترل اغتشاش در زندان‌های هفت‌گانه حادث شده به صورت خیلی محرمانه انجام گرفت و در شورای تأمین به دستگاه‌های مرتبط بر اساس شرح وظایف مأموریت‌های مرتبط ابلاغ شده و به نحو مطلوب به مرحله اجرا درآمده و در خصوص کنترل خانواده‌های زندانیان توسط پلیس‌های تخصصی فراجا خصوصاً یگان ویژه و پاوا و پلیس فتا اقدامات مؤثر و مفیدی به عمل آمد و در نهایت اقدامات مناسب و به موقع و حضور در صحنه فرماندهی انتظامی استان موجب شده که هیچ‌کدام از زندانیان (به جز زندان سقز) موفق به فرار از زندان نشوند، هرچند خسارات مادی چشم‌گیری در اماکن داخل زندان در پی داشته است.

با عنایت به بررسی‌های کارشناسی و مطالعه محتوای یکایک گزارش‌های رسمی واصله از استان‌های درگیر موضوع، به نظر می‌رسد از بدو اطلاع و وصول خبر ناآرامی به مرفوک استان و شهرستان‌های درگیر، سریعاً اقدامات اولیه در راستای تشکیل شورای تأمین در سطح استان و شهرستان‌های تابعه از سوی مسئولین انتظامی خواستار شده و در برخی از استان‌ها در همان ساعات اولیه اعضای شورای تأمین در جلسه حضور یافته و در برخی استان‌ها نیز با اندکی تأخیر این امر صورت گرفته است. در مجموع کلیه یگان‌های درون‌سازمانی انتظامی استان و بعضاً نیروهای کمکی یگان ویژه اعزامی از استان‌های هم‌جوار در این مأموریت حضور فعال و پررنگی داشته و بر اساس وظایف ابلاغی با وحدت فرماندهی استان، ایفای نقش کرده‌اند و همچنین نهادهای برون‌سازمانی از جمله حضور مستمر و پررنگ مقامات قضایی استان و دادستانی، نیروهای اطلاعات سپاه و بسیج و اطلاعات استان (واجبا) و نیروهای امدادی نقش مؤثر و

پویایی داشته و همکاری مناسبی با عوامل انتظامی کرده ولیکن در برخی استان‌ها ناهماهنگی‌هایی نیز در ورد به زندان و شیوه برخورد با شورشیان و... مشهود بوده است. در خصوص امکانات و تجهیزات استفاده‌شده می‌توان به تجهیزات خودرویی و ابزار و البسه ضد شورش پلیس یگان ویژه و سایر پلیس‌ها تخصصی از جمله کلانتری و پیشگیری استان و... اشاره کرد و از انواع سلاح‌ها و مهمات ضد شورش از جمله تفنگ ساچمه‌زن و... استفاده شده است و از طرفی تلفات و صدمات جسمی اندکی به عوامل انتظامی وارد شده و خسارت مادی در برخی استان به اماکن و تجهیزات و استحکامات زندان‌ها، برآورد بالایی در پی داشته است.

با امعان نظر به یافته‌های پژوهش حاضر در مقایسه با یافته‌های پژوهش‌های پیشین به نظر می‌رسد با توجه به وقوع کم‌سابقه شورش زندانیان در هم‌زمانی با شیوع ویروس کرونا و تحویل سال جدید تاکنون در این زمینه پژوهش با متغیر مشابه این پژوهش صورت نگرفته است؛ بنابراین نتایج و روش‌شناسی این پژوهش با سایر تحقیقات گذشته همخوانی و هم‌سویی ندارد که این امر نشان از نوآوری و بدیع بودن پژوهش حاضر دارد.

پیشنهادها

پیشنهادهای مرتبط با مدیریت زندانیان:

- به‌کارگیری نیروهای مجرب، آموزش دیده و دارای سلامت جسمی، روحی و امنیتی در راستای حفاظت از زندان؛
- بازنگری در ساختار، ظرفیت و استحکام‌سازی محیط فیزیکی زندان‌ها با رویکرد پدافند غیرعامل؛
- تشدید واپایش و کنترل تردها به داخل زندان؛
- تعویض به‌موقع کارکنان شیفت‌های نگهبانی و پاسداری و استفاده از کارکنان بانگیزه و پرهیز از به‌کارگیری کارکنان مشکل‌دار؛

- افزایش تمهیدات بهداشتی و درمانی در زندان‌ها (تقویت تجهیزات درمانی و ضدعفونی‌کننده‌ها، ضدعفونی مستمر و روزانه داخل زندان‌ها)؛
- سازمان‌دهی و برنامه‌ریزی در اعطا مرخصی به زندانیان و جلوگیری از اعطاء هرگونه امتیاز تبعیض‌آمیز؛
- برگزاری جلسه و نشست صمیمی با زندانیان شنیدن مشکلات آنان و سعی در رفع آن‌ها؛
- نگهداری افراد و مجرمین خطرناک در سلول‌های انفرادی و زندان‌های مجزا؛
- شناسایی عوامل اصلی اغتشاشات در زندان‌ها، محدودکردن، جداسازی آن‌ها و در صورت امکان، انتقال به سایر زندان‌ها با هماهنگی مراجع قضایی؛
- انجام عملیات روانی و اقناع‌سازی عمومی در درون زندان و زندانیان؛
- تشدید کنترل و نظارت بر ورودی زندان‌ها به‌منظور جلوگیری از ورود اقلام ممنوعه به داخل زندان، همچون تلفن همراه؛
- کنترل و نظارت بر افراد (مردم) حاضر در اطراف زندان در صورت درگیری و اغتشاش زندانیان جهت جلوگیری از فیلم‌برداری؛
- اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی زندانیان توسط مسئولان زندان و عوامل انتظامی از عواقب فرار و شورش در زندان و جلب رضایت زندانیان و ابراز همدردی و جلب مشارکت و همراهی آنان.

پیشنهاد‌های مرتبط با عملکردی نیروهای خودی:

- تأمین نیروی انسانی مجرب و آموزش‌دیده با امکانات و تجهیزات موردنیاز برای نگهداری زندان؛
- عدم انتشار اخبار حوادث زندان‌های کشور و یا کشورهای خارجی در صداوسیما و توقف این اطلاع‌رسانی‌ها؛

- تعامل تنگاتنگ رؤسای زندان‌ها و فرماندهان یگان حفاظت فیزیکی زندان‌ها با فرماندهان انتظامی شهرستان‌ها در اجرای رزمایش‌های مستمر و آشنایی نزدیک و میدانی فرماندهان از موقعیت داخلی زندان‌ها؛
- محدودسازی تجهیزات مخابراتی و ارتباطی در داخل زندان‌ها؛
- استفاده از سگ‌های مواد یاب در درب‌های ورودی و داخل بندهای زندان؛
- ایجاد زیرساخت ارتباطی با فراجا از طریق بی‌سیم و یا اتصال سامانه هشداری زندان به مرکز تجميع خطوط ۱۱۰ و سازمان‌های امدادی؛
- تجهیز اتاق مانیتورینگ زندان‌ها به دوربین‌های مداربسته پیشرفته و انتقال پایش تصویر دوربین‌های مداربسته زندان به مرفوک انتظامی شهرستان‌ها و استان؛
- ارتقاء اشراف اطلاعاتی و فعال کردن شبکه منابع و مخبرین در زندان‌ها با همکاری جامعه اطلاعاتی به‌ویژه پاوا استان؛
- رصد و کنترل کارکنان کادر و وظیفه مسئله‌دار در داخل زندان‌ها و جلوگیری از ارتباط آن‌ها با زندانیان؛
- بازنگری طرح‌های پیشگیرانه و مقابله‌ای و رفع معایب احصایی با استفاده از ظرفیت‌های استانی، شورای تأمین و یگان حفاظت زندان‌ها؛
- مشخص کردن راه‌های ورودی و خروجی نقشه زندان‌های فعال در هر شهرستان و ارائه آن به فرماندهی انتظامی شهرستان مربوطه؛
- استقرار یگان امداد و ویژه در هم‌جواری زندان‌های استان برای نظارت، کنترل و پیشگیری از شورش‌های احتمالی؛
- بازدید کارشناسان پلیس پیشگیری به‌صورت متناوب و مستمر از زندان و رفع معایب و نواقص حفاظت فیزیکی و. با ایجاد تعامل متقابل؛

- تدوین پروتکل اجرایی در خصوص تشکیل حدود وظایف و اختیارات یگان‌های امنیتی، انتظامی و اطلاعاتی در اغتشاش، ناآرامی‌های احتمالی در زندان‌ها؛
 - تجهیز پلیس به امکانات و تجهیزات و فناوری‌های به‌روز و شناسایی و برخورد با عاملان انتشار در فضای مجازی؛
 - اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی زندانیان توسط مسئولان زندان و عوامل انتظامی از عواقب فرار و شورش در زندان و جلب رضایت زندانیان و ابراز همدردی و جلب مشارکت و همراهی آنان؛
 - اجرای طرح‌های پدافندی و آموزش و شناسایی تهدیدات قبل وقوع بحران و انجام اقدامات پیشگیرانه و انجام رزمایش‌های ضد اغتشاش به کارکنان.
- پیشنهادهای مرتبط با مشارکت‌کنندگان:**
- اجرای رزمایش‌های مشترک به‌منظور احراز آمادگی رده‌ها با سناریوهای پیش‌فرض با حضور بسیج ادارات خدمات‌رسان جهت ایجاد آمادگی آن‌ها در مواقع بروز خطر؛
 - تحلیل علمی مشکلات و آسیب‌شناسی کارکنان در مأموریت‌های محوله؛
 - برگزاری جلسات مستمر و مداوم با پلیس‌های تخصصی استان و سازمان زندان‌ها به‌منظور جلوگیری از بروز مشکل در اجرای مطلوب مأموریت‌ها و تعریف وظایف و مسئولیت‌های نهادهای مختلف؛
 - همراهی کردن دستگاه‌های خدماتی به‌ویژه آتش‌نشانی و اورژانس در زمان وقوع حادثه؛
 - استفاده از ظرفیت سپاه و بسیج، زندانبان در مواقع بروز بحران و شورش برای افزایش تمهیدات حفاظتی؛

- بهره‌برداری از کادر درمانی بیمارستانی و ظرفیت دانشگاه علوم پزشکی برای اعزام و حضور در زندان‌ها در زمینه پیشگیری و مقابله با ویروس کرونا؛
- حضور دادستان و عندالاقضاء رؤسای دادگستری در بین زندانیان و ایجاد ارتباط اخلاقی و امیدبخش با افزایش امور فرهنگی در زندان‌ها؛
- تدوین طرح‌های تعاملی-حفاظتی در وضعیت عادی، فوق‌العاده و بحرانی و آموزش کارکنان در این راستا؛
- سازمان‌دهی مناسب واحدهای انتظامی، یگان امداد، بسیج و سپاه توسط فرمانده عملیات در داخل زندان مرکزی در طول مأموریت.

سپاس‌گزاری

در پایان از کلیه صاحب‌شوندگان در دستگاه‌ها و سازمان‌های مختلف و همچنین عوامل مشارکت‌کننده در مدیریت و کنترل شورش زندان‌های سال ۱۳۹۹ از جمله یگان ویژه پاسداران فراجا، فرماندهان و معاونین فرماندهی انتظامی استان‌ها و دست‌اندرکاران نشریه جغرافیای انتظامی در انعکاس و انتشار نتایج پژوهش مذکور کمال تشکر و قدردانی را داریم.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- ارسطا، محمدجواد؛ اکبری، مینا. (۱۳۹۶). تأملی بر جایگاه نافرمانی مدنی در اسناد بین‌المللی، فقه سیاسی شیعه و نظام حقوقی ایران، فصلنامه پژوهش‌های تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۴(۲)، صص ۳۱ - ۶۰. موجود در آدرس: 10.22091/csiw.2018.2136.1214.
- ایمان، محمدتقی؛ پورجم، دانش. (۱۳۸۳). بررسی عوامل مؤثر بر گرایش دانشجویان به رفتار جمعی (مطالعه‌موردی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز)، مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، ۴(۱).
- باغستانی، حسن. (۱۳۹۷). نافرمانی مدنی. تهران: نشریه حقوقی عدلیه.
- پورآرین، فؤاد؛ اوحدی، پروین دخت؛ یوسفی فر، شهرام؛ نوذری، حسینعلی؛ خزایی، یعقوب. (۱۳۹۲). اعتصاب غذا: کنشی نوین در ساختار زندان مدرن (۱۳۰۴-۱۳۲۰ ش). تحقیقات تاریخ اجتماعی. موجود در آدرس: https://socialhistory.ihcs.ac.ir/article_708.html.
- پیری، حیدر. (۱۳۹۴). فراز و فرود حاکمیت در مقابله با شورش‌ها و ناآرامی‌های داخلی در پرتو حقوق بین‌الملل. مجله حقوقی دادگستری، فصلنامه علمی - پژوهشی قوه قضاییه، ۷۹(۹۲). موجود در آدرس: 10.22106/jlj.2016.18909.
- تدین، عباس. (۱۳۹۱). «قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه». چاپ نخست. تهران: انتشارات خرسندی.
- تقی‌پور، علیرضا؛ متقی، فاطمه. (۱۳۹۷). «واکنش کیفری در برابر نافرمانی مدنی». فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۷(۲۴)، صص ۲۵۷ - ۲۸۶. موجود در آدرس: <https://doi.org/10.22054/jclr.2019.23761.1454>.
- رئیسی، محمد؛ پیشگاه هادیان، حمید؛ ایزدی، جهانبخش و جاودانی مقدم، مهدی. (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی بحران‌های اجتماعی و الزامات سیاست‌گذاری امنیتی در پیشگیری از آن. فصلنامه امنیت ملی، ۹(۳۲)، صص ۷۵-۱۰۲. موجود در آدرس: https://ns.sndu.ac.ir/issue_175-115.html

– عسگری محمود؛ حسینی سیدحسین (۱۴۰۰). تبیین فرآیند و معرفی عوامل وقوع ناآرامی‌های اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران. نشریه راهبرد دفاعی، شماره ۲ (۱۹). موجود در آدرس:

https://ds.sndu.ac.ir/article_1473.html.

– عنان، کوفی. (۱۳۸۴). با آزادی بیشتر: به‌سوی توسعه، امنیت و حقوق بشری برای همه، ترجمه مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد در تهران. تهران: انتشارات ایثاری.

– فوکو، میشل. (۱۳۸۷). مراقبت و تنبیه (تولد زندان)؛ ترجمه نیکو سرخوش و افشین جهان‌دیده. چاپ نخست. تهران: نشر نی.

– گودرزی بروجردی، محمدرضا؛ مقدادی، لیلیا. (۱۳۸۳). تاریخ تحولات زندان. چاپ نخست. تهران: انتشارات میزان.

– گودرزی، غلامرضا. (۱۳۸۵). متقاعدسازی در بحران‌ها و اغتشاشات. مطالعات عملیات روانی، ۱۴ (۱۹)، صص ۲۸۵-۳۰۳. موجود در آدرس:

<http://www.swar.ir/contact.aspx>.

– ماتیوس، راجر؛ فرانسیس، پیتر. (۱۳۸۱). زندان‌ها در هزاره سوم؛ ترجمه لیلیا اکبری. چاپ اول. تهران: انتشارات راه و تربیت.

– مرادی، گل‌مراد؛ افروز، صدیقه. (۱۳۹۲). نقش عوامل جمعیتی و اقتصادی در ایجاد رفتار جمعی جوانان مورد مطالعه شهر بوشهر. فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی جوانان، ۳ (۹). موجود در آدرس:

<https://lib.wrc.ir/scholar/view/1/35525>.

– نجف‌زاده، مهدی و همکاران (۱۳۹۳). بازخوانی دیالکتیک ترغیب و فشار ساختاری ترور در فرقه اسماعیلیه نزاری (بر اساس تبیین چهارگانه اسملسر). تحقیقات تاریخ اجتماعی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۴ (۲). موجود در آدرس:

https://socialhistory.ihcs.ac.ir/article_1328.html

– Bahrain News Agency, "HM King Hamad Sets up Royal Independent Investigation Commission", Bahrain News Agency, 29 June 2011 Bahrain: Notification under Article 4(3). Depository Notification. UN Doc. C.N.261.2011. TREATIES-5. 28

– Batdorf, John w. (2005) the end of strife: nature's laws applies to incomes, Broadway Publishing Company: NY

- Lombardi, M. (2015). The caliphate's Communication Project", Twitter and Jihad: the Communication Strategy of ISIS, The Italian Institute for International Political Studies (ISPI), First Edition, Milan
- Tonry, Michael (2011). "Why Punish? How Much" Oxford University Press.
- World Bank (2018). Report of World Economic, World Bank, at: <http://www.google.com/publicdata>.

پژوهشنامه جغرافیای انتظامی
سال ۱۱، شماره ۴۱، بهار ۱۴۰۲

حسین ذوالفقاری، جاسپ نیکفر، مسعود مرشدی
تحلیل مدیریت انتظامی شورشی در زندان‌های کشور